

Temanotat

**Usbekistan: Overvåking av
befolkningen, utsatte grupper og
situasjonen for returnerte asylsøkere**

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon (Landinfo) skal som faglig uavhengig enhet innhente og analysere informasjon om samfunnsforhold og menneskerettigheter i land som Utlendingsdirektoratet (UDI), Utlendingsnemnda (UNE) og Justis- og beredskapsdepartementet har behov for kunnskap om.

Landinfos rapporter og temanotater er basert på opplysninger fra både åpne og anonyme kilder. Opplysningene er innsamlet og behandlet i henhold til kildekritiske standarder.

Informasjonen som blir lagt fram i rapportene og temanotatene, kan ikke tas til inntekt for et bestemt syn på hva praksis bør være i utlendingsforvaltningens behandling av søknader. Landinfos rapporter og temanotater er heller ikke uttrykk for norske myndigheters syn på de forhold og land som omtales.

© Landinfo 2017

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Landinfo er enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.

Alle henvendelser om Landinfos rapporter kan rettes til:

Landinfo
Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

Storgata 33 A

Postboks 8108 Dep

N-0032 Oslo

Tel: 23 30 94 70

E-post: landinfo@landinfo.no

www.landinfo.no

Temanotat **Usbekistan: Overvåking av befolkningen, utsatte grupper og situasjonen for returnerte asylsøkere**

SUMMARY

This report provides an overview of information given by various sources regarding the surveillance of any person who can be considered an opponent of the Uzbek regime. Additionally, the report describes the situation upon return for Uzbek citizens who have been asylum seekers in a Western country. Up until late 2014 the sources that Landinfo consulted during several fact-finding missions to Central Asia did not have any concrete evidence of returned asylum seekers without a political or religious background in Uzbekistan being arrested and sentenced upon return. However, their opinion was that this could easily happen. In December 2014 six former asylum seekers to Norway were sentenced to 12 and 13 years of prison in Uzbekistan for *inter alia* anti-constitutional activity, according to the Uzbek Criminal Code.

A few changes to the better in the society have been introduced after Shavkat Mirziyoyev became president in December 2016. The changes are still new and limited, and it is difficult to assess in what direction the country is moving.

SAMMENDRAG

Dette temanotatet omhandler informasjon om usbekiske myndigheters overvåking av befolkningen, og om hvem som kan oppfattes som en motstander av det usbekiske regimet. Notatet tar videre for seg retursituasjonen for usbekiske borgere som har vært asylsøkere i et vestlig land. Fram til slutten av 2014, hadde kilder Landinfo har konsultert gjennom en rekke informasjonsinnhentingsreiser ikke informasjon om konkrete tilfeller av arrestasjoner og domfellelser av returnerte asylsøkere som var uten politisk eller religiøs profil, selv om kildenes vurdering var at dette var noe som kunne skje. I desember 2014 ble seks tidligere usbekiske asylsøkere som var returnert fra Norge, domfelt for blant annet antikonstitusjonell virksomhet etter usbekisk straffelov. De seks fikk 12 og 13 års fengsel.

Noen få endringer til det bedre i det usbekiske samfunnet synes å være på gang etter at Shavkat Mirzijojev ble valgt som president i desember 2016, men endringene er fremdeles såpass begrensede at det er vanskelig å si i hvilken retning samfunnet vil gå.

INNHold

1. Innledning	5
2. Usbekiske myndigheters overvåking	6
2.1 Generelt om overvåking og utreisevisum	6
2.2 Mahalla-systemet.....	8
3. Motstandere av regimet og behandlingen av disse.....	9
3.1 Politiske fanger	9
3.2 Religiøs aktivitet.....	10
3.3 Menneskerettighetsaktivister og journalister	12
3.4 Opposisjonelle	13
3.5 Løslatelser under Mirzijojev.....	14
4. Retursituasjonen for tilbakevendte asylsøkere	14
5. De seks domfelte asylsøkerne fra Norge.....	16
5.1 Bakgrunn	16
5.2 Tiltalebeslutningen og dommen mot de seks.....	16
6. Fjernsynsprogrammet om asylsøkerne fra Norge	18
7. Tolkninger av dommen.....	19
7.1 Arbeidssøkende vs. asylsøkere	19
7.2 Generell mistanke mot alle som har vært i Norge?	21
7.3 Informanter i det usbekiske miljøet	22
7.4 Utpressing.....	23
7.5 Personer med koblinger til personene som er domfelt	24
8. Referanser	25
8.1 Skriftlige kilder.....	25
8.2 Muntlige kilder	27

1. INNLEDNING

Landinfo har gjennom lengre tid forsøkt å innhente informasjon om situasjonen for asylsøkere som har blitt returnert til Usbekistan etter at de har fått avslag på asylsøknadene i europeiske land. Bakgrunnen for temaet er menneskerettighetssituasjonen i landet som beskrives som svært bekymringsfull, myndighetenes overvåking og mistenksomhet overfor befolkningen, samt fraværet av internasjonal tilstedeværelse som kan rapportere om forholdene i landet.¹ Dette temanotatet er en oppdatering av et notat opprinnelig utgitt av Landinfo i mai 2015, hvor vi vil belyse nye tiltak som er relevante for overvåking og retur.

Usbekistan fikk ny president i 2016. Usbekistans president i perioden 1991–2016, Islam Karimov, døde 2. september 2016. Tidligere statsminister under Karimov, Shavkat Mirzijojev tok over som overgangspresident da Karimov døde, og han ble valgt som president 4. desember 2016. Mirzijojev tilhørte Karimovs innerste sirkel og det var ikke knyttet store forhåpninger til endring da han tok over som president.

En del forhold synes likevel å gå i positiv retning. Blant annet har Human Rights Watch (HRW) fått visum for å foreta en tjenestereise til Usbekistan i august/september (HRW, e-post august 2017²). Avskaffelse av utreisevisum er en annen endring som har vært annonsert. Det er imidlertid stor usikkerhet knyttet til hvorvidt tiltakene som har blitt lansert vil føre til reelle positive endringer for befolkningen i den nærmeste fremtid. Ifølge den russiske menneskerettighetsorganisasjonen Memorial er usbekere selv av svært forskjellig oppfatning hva gjelder tolkninger av de endringene som er på gang (Memorial, møte i Oslo september 2017).

Spørsmålet om situasjonen ved retur ble ytterligere aktualisert med fengslingen av seks tidligere asylsøkere i Norge som returnerte til Usbekistan.³ Disse ble den 24. desember 2014 dømt til 12 og 13 års fengsel etter § 159 (angrep på den konstitusjonelle ordenen av Republikken Usbekistan), § 244 andre ledd (tilhørighet til ekstremistgrupper, separatistiske, fundamentalistiske eller andre forbudte organisasjoner, ledelse eller deltakelse i dem) (Ferghana News 2014).

11. desember 2014, forut for domfellelsen, ble en lokalprodusert «dokumentarfilm» om de siktede asylsøkerne vist på en usbekisk nasjonal fjernsynsstasjon.

Landinfo har forsøkt å kartlegge hva som ligger til grunn for arrestasjonene og domfellelsene av de seks tidligere asylsøkerne gjennom møter med flere kilder, blant annet gjennom en menneskerettighetsarbeider og Usbekistan-ekspert fra den russiske menneskerettighetsorganisasjonen Memorial, Sentral-Asia-eksperten Steve Swerdlow fra HRW i Bisjkek, Kirgisistan og en usbekisk menneskerettighetsaktivist i Frankrike. Disse møtene foregikk i 2015 og 2016.

Spørsmålene som ble stilt til kildene dreide seg om omstendighetene rundt de seks som ble fengslet, og hvordan fengslingene eventuelt kan påvirke situasjonen for andre

---

¹ UNHCR måtte stenge sitt kontor i Tasjkent i 2006, etter at de ikke lenger fikk tillatelse til å drive kontoret. Medarbeidere i Human Rights Watch (HRW) har i perioder blitt nektet innreisetilatelse, og kontoret har ikke kunnet fungere siden 2008. I mars 2011 mistet også HRW sin registrering (HRW 2011). En rekke nyhetsbyråer har stengt sine virksomheter.

² HRW har ennå ikke publisert noe fra denne reisen (pr. 14. september 2017).

³ Etter det Landinfo kjenner til returnerte de seks på ulike måter: retur gjennom International Organization for Migration (IOM), uttransportert av norsk politi og retur på egen hånd.

asylsøkere som returnerer til Usbekistan. Ett spørsmål er hvorvidt det å ha søkt asyl i utlandet i seg selv er et forhold som kan sette asylsøkere i fare ved retur til hjemlandet, dersom usbekiske myndigheter blir gjort kjent med at vedkommende har vært i utlandet som asylsøker. Et annet er hvorvidt usbekiske myndigheter vil bli gjort kjent med hvem som har søkt asyl i utlandet, og i så tilfelle, hvordan en slik informasjonstilgang skjer. Et tredje gjelder hva som er konsekvensene av at usbekiske myndigheter vet hvilke borgere som har vært ute av landet som asylsøkere. Hvilke eventuelle farer kan asylsøkerne settes i ved at de blir returnert? Alle disse spørsmålene forsøkes besvart i notatet. I tillegg gjøres det rede for overvåkingssystemet i Usbekistan, og også hvilke grupper som spesielt holdes under oppsikt og opplever reaksjoner fra usbekiske myndigheter.

Mye av innholdet i notatet baserer seg på tidligere tjenestereiser til nabolandene til Usbekistan: besøk i Bisjkek og Osj i Kirgisistan årene 2007–2016 og besøk i Almaty og Tsjimkent i Kasakhstan i 2010 og 2014. Landinfo har lagt informasjonsinnhentingsreisene til Usbekistans naboland, og ikke besøkt Usbekistan, fordi det har vært umulig å få visum. I tillegg er informasjonstilgangen i Usbekistan svært begrenset, jf. at det er svært få frivillige organisasjoner i landet og også svært lite internasjonalt nærvær. Innhenting av landinformasjon er dermed svært krevende. Det har imidlertid vist seg at kildene Landinfo møter i grenseområdene kan gi mye verdifull informasjon om forholdene inne i Usbekistan.

Noe av informasjonen som presenteres i notatet daterer seg flere år tilbake i tid. Når den likevel er tatt med i dette notatet, er det fordi Landinfo mener informasjonen fortsatt er aktuell.

Landinfo har også inkludert annen offentlig tilgjengelig informasjon om forholdene ved retur til Usbekistan.

2. USBEKISKE MYNDIGHETERS OVERVÅKING

2.1 GENERELT OM OVERVÅKING OG UTREREISVISUM

De kildene Landinfo har snakket med gjennom informasjonsinnhentingsreiser til nærområdene til Usbekistan i Kirgisistan og Kasakhstan i årene 2007 til 2016, har alle fremhevet at Usbekistan er et overvåkingssamfunn og at overvåkingen både skjer gjennom en omfattende sikkerhetstjeneste og gjennom et overvåkingssystem med lokale naboskapskomiteer, de såkalte mahallaene. Ifølge en usbekisk menneskerettighetsaktivist, som ønsker å være anonym, teller sikkerhetstjenesten (SNB) i Usbekistan ca. 300 000 personer. I tillegg kommer en politistyrke på ca. 200 000 mann og ca. 40 000 personer i hæren (usbekisk menneskerettighetsaktivist, møte i Tsjimkent oktober 2014).

En usbekisk menneskerettighetsaktivist i Frankrike (møte i Frankrike, februar 2015), opplyste at kretsen rundt president Islam Karimov bestod av fire grupper: personer med makt fra sovjettiden, sikkerhetstjenesten, oligarkene og den kriminelle verdenen. Kilden opplyste at disse gruppene samarbeider med hverandre og mente at det finnes leiemordere internt i systemet som jakter på potensielle fiender av regimet.

Human Rights Watch har beskrevet Usbekistan som en totalitær politistat. Enhver manifestering av uavhengig aktivitet, det være seg politisk, økonomisk, menneskerettslig og ikke minst religiøs, blir sett på som en trussel mot president Islam Karimov og hans styre. Spesielt religiøs overvåking var en besettelse for Karimov. Presidenten snakket om den islamske fare gjennom 25 år, og tolket enhver islamsk aktivitet som ikke helt kunne defineres innenfor de statlige rammene som en trussel. En sofistikert sikkerhetstjeneste bygger sitt styre på å finne stadig nye fiender (HRW, møte i Oslo februar 2015). Ifølge Memorial og en usbekisk kilde (b) er disse forholdene ikke endret under Mirzijojev (møter i Oslo, september 2017).

Landinfo har på en rekke reiser til Sentral-Asia og i møter med enkeltpersoner og organisasjoner fått opplyst at det skal svært lite til for at en borger av Usbekistan skal bli oppfattet som fiende av regimet. Det er dermed vanskelig å vite hvor grensen går for hva som regnes som en fiendtlig handling i usbekiske myndigheters øyne.

En usbekisk journalist (a) som er født og oppvokst i Usbekistan, men som nå bor i Bisjkek, har uttalt at befolkningen i Usbekistan generelt forsøker å gjøre seg så lite bemerket som mulig for ikke å vekke oppmerksomhet hos myndighetene (møte i Bisjkek, september 2013). Dette har Landinfo hørt fra ulike kilder på mange av reisene til området. Den usbekiske journalisten uttalte videre at befolkningen i Usbekistan er redd for å snakke om politikk og at det er vanlig å hviske hvis de skal snakke om politiske forhold. Dette gjør de også når de har kommet over grensen til Kirgisistan (usbekisk journalist (a), møte i Bisjkek september 2013; kvinneorganisasjon, møte i Tsjimkent november oktober 2014). Befolkningen er vant til å bli overvåket og er redd for å si eller gjøre noe som kan vekke myndighetenes vrede.

Sikkerhetstjenesten har svært omfattende kontroll over befolkningen i Usbekistan, blant annet gjennom utstedelse av utreisevisum til usbekiske borgere som skal besøke land utenfor tidligere Sovjetunionen, og også Tadsjikistan og Turkmenistan. Utreisevisum utstedes av Innenriksministeriets lokale OVIR-kontor (*Otdel Viz i Registratsii*), som finnes i alle regioner i landet. Formelt sett er det OVIR-kontoret som tar beslutningen, men i realiteten er det SNB som bestemmer om utreisevisum skal utstedes. På denne måten har sikkerhetstjenesten full oversikt over hvem som forlater landet for å reise til områder utenfor tidligere SUS (Uzbek-German Forum for Human Rights 2010, s. 11). Denne informasjonen har blitt bekreftet på informasjonsinnhentingsreiser til området i 2015 og 2016. (Se Landinfos respons om utreisevisum, Landinfo 2015.)

Avskaffelse av utreisevisum er imidlertid ett av tiltakene som ble lansert av president Mirzijojev i januar 2017. Forslaget ble senere tonet ned. 8. august 2017 gikk Utenriksministeriet på nytt ut med utkast til en ny lov som innebærer at ordningen avskaffes. Siste informasjon om utreisevisum er at ordningen skal avskaffes 1. januar 2019. I stedet for utreisevisum, foreslås det å utstede egne pass for utenlandsreiser, utenrikspass (RFE/RL 2017b; RFE/RL 2017c; Nishanov 2017). Nishanov bemerker i en artikkel i Freedom House at utstedelse av pass for utenlandsreiser igjen kan føre til at en del personer får problemer med å få utstedt pass, slik tilfellet med utreisevisum er i dag (Nishanov 2017). Memorial er også av den oppfatning at fjerning av utreisevisum og innføring av utenrikspass ikke nødvendigvis vil føre til mindre kontroll.

Landinfo har ingen informasjon om at sikkerhetstjenesten har endret seg i form av færre medarbeidere etter at Mirzijojev ble valgt som president 8. desember 2016. Både

Temannotat Usbekistan: Overvåking av befolkningen, utsatte grupper og situasjonen for returnerte asylsøkere

HRW (meldingsutveksling, august 2017) og Memorial (møte i Oslo, september 2017) har opplyst at etter hva de kjenner til, er overvåkingen av befolkningen fortsatt like omfattende som tidligere. Memorial mente imidlertid at SNBs innflytelse over presidenten er svekket. Organisasjonen viser til at den tidligere stedfortrederen for SNBs direktør nå er domfelt og fjernet fra sin stilling. Men til tross for at en del personer i myndighetsapparatet er skiftet ut, har de fleste beholdt sine posisjoner.

2.2 MAHALLA-SYSTEMET

Mahalla-systemet spiller en viktig rolle i myndighetenes overvåking av befolkningen. Mahalla er et usbekisk begrep for «nabolag» (neighborhood/local community) (HRW 2003, s. 5). HRW kaller mahallaen for myndighetenes øyne og ører, og mahallaen brukes til å overvåke befolkningen. Mahallaen fungerer som en naboskapskomité og består av 300 til 500 husholdninger (NGO, møte i Osj november 2008). Den enkelte mahalla utgjør et rådgivende organ for sine «medlemmer». Ifølge en usbekisk flyktning som Landinfo traff i Kirgisistan i 2008 og en usbekisk journalist (a) som er bosatt i Bisjkek (møte, september 2013), og som er svært godt oppdatert om situasjonen i Usbekistan, er det flere lønnede verv i mahallaen. Lederen av mahallaen utpekes av usbekisk politi, ifølge Toleskan Ismailova, lederen av den kirgisiske organisasjonen Bir Duino Kyrgyzstan, tidligere kjent som Citizens Against Corruption (møte, september 2013). De ansatte i mahallaen skal rapportere oppover i myndighetssystemet om forhold som de av en eller annen grunn mener bør tilkomme myndighetsapparatet. Dersom informasjonen uteblir, kan lønnen til de ansatte holdes tilbake. Mahallaen vet alt om innbyggerne den har ansvar for, og dersom en person har vært i utlandet, vil mahallaen være informert om dette (usbekisk journalist (c), Bisjkek 2015; internasjonal organisasjon, møte i Bisjkek oktober 2015; Ikramov, møte i Bisjkek oktober 2015).

Representanter for Ferghana Valley Lawyers (møte i Osj, september 2013), som jobber med grenseproblematikk i grenseområdet mellom Kirgisistan og Usbekistan og som er svært godt oppdatert om forholdene i Usbekistan gjennom usbekere de møter gjennom sitt arbeid, opplyste at usbekisk politi er forpliktet til å vite alt om borgerne i landet og at politiet holder seg oppdatert om hva som foregår via den lokale mahallaen. Mahallaen rapporterer systematisk om hva som foregår til politiet og videre oppover i myndighetssystemet. Dette er en metode fra sovjettiden. Personer som for eksempel har vært ute av landet i en periode, vil bli fulgt med på ved retur og bli invitert til en samtale med politiet etter at de har fått informasjon fra mahallaen (Ferghana Valley Lawyers, møte september 2013; usbekiske menneskerettighetsaktivister, møte i Tsjimkent oktober 2014; Sana Sezim, møte i Tsjimkent oktober 2014). Ifølge UNHCR (møte i Almaty, september 2014) er mahallaen informert om en person innenfor mahallaen reiser ut av landet, idet mahallaen har oversikt over medlemmene i den enkelte mahalla.

Flere kilder har opplyst at mahallaen holder seg svært godt informert om hva borgerne bedriver. Mahallaen vil for eksempel vite om en person har oppholdt seg som asylsøker i utlandet. Informasjonen utveksles mellom medlemmene og det er nesten umulig å skjule noe for mahallaen. Hvis mahallaen ser en ukjent person i nabolaget, må denne personen kunne forklare sin tilstedeværelse overfor mahallaen. Mahallaen informerer sikkerhetsstyrkene om forhold som måtte skille seg ut fra «det vanlige» (usbekisk journalist (a), møte i Bisjkek september 2013; journalist (e), møte i Osj oktober 2016).

Dette er kilder som har nær kontakt med Usbekistan gjennom selv å ha bodd der eller via slektninger i landet.

Ifølge en velorientert kilde fra Usbekistan som jobber i Almaty (møte i Almaty, september 2014), og som ønsker å være anonym grunnet sin egen sikkerhet, kan det imidlertid være enkelte tilfeller hvor en mahalla ikke vet mer enn at en person har vært ute av landet, men ikke hva han har gjort eller hvor han har vært. Hvis personen selv ikke har fortalt noe til andre og ingen andre vet, vil heller ikke mahallaen ha den fulle oversikten. Det at mahallaen skal være informert, fordrer at andre har informasjon og gir denne videre til mahallaen. Det betyr at det ikke er sikkert at mahallaen vet at en person har vært ute av landet som asylsøker, men har personen selv fortalt at han har vært i utlandet som asylsøker, vil også denne informasjonen tilflyte mahallaen og forholdet vil bli kjent.

Hvis en person flytter til et nytt nabolag, vil vedkommende raskt bli oppsøkt av den lokale mahallaen som noterer seg alle opplysninger om vedkommende (Surat Ikramov, Bisjkek oktober 2015).

Ifølge Memorial og en usbekisk kilde (b) er det ingenting som tyder på at mahalla-systemet og mahallaens funksjoner med blant annet rapportering om befolkningens oppførsel og handlinger oppover i myndighetsapparatet er i endring. Det foreligger ifølge Memorial ingen informasjon om at det hverken har skjedd eller vil skje (Memorial, møte i Oslo september 2017; usbekisk kilde (b), møte i Oslo september 2017). Landinfo har merket seg informasjon om at myndighetene i Tasjkent har organisert idrettslærere i byen i egne grupper som skal hjelpe politiet med å sørge for ro og orden. Enkelte spør seg om dette er enda en måte å overvåke befolkningen på (Ferghana News 2017a).

3. MOTSTANDERE AV REGIMET OG BEHANDLINGEN AV DISSE

3.1 POLITISKE FANGER

Usbekistan har et stort antall politiske fanger. Antallet er usikkert, men HRW mener at det sitter mellom 10 000 og 12 000 politiske fanger i usbekiske fengsler. Majoriteten av disse er religiøse fanger. HRW opplyser at organisasjonen har kommet fram til disse tallene gjennom tett kontakt med de få lokale menneskerettighetsarbeidene som fortsatt finnes i Usbekistan. HRW opplyste videre at religiøse fanger som har kort soningstid igjen før de skal løslates, ofte får tilleggsstraff for fiktive forhold som «brudd på fengselsreglementet». Dette fører til at mange blir sittende i årevis uten å bli løslatt (HRW, møte i Oslo februar 2015). I tillegg rapporterer internasjonale menneskerettighetsorganisasjoner og lokale menneskerettighetsaktivister om utstrakt bruk av tortur i varetekt i avhørssituasjoner, også etter at domfellelse har funnet sted (UN Committee Against Torture 2013, s. 8; HRW 2014, s. 90; HRW 2015; Amnesty 2015; usbekiske menneskerettighetsaktivister, møte i Tsjimkent oktober 2014).

Memorial opplyste (møte i Oslo, februar 2015) at det har blitt vanskeligere å dele befolkningen i Usbekistan inn i såkalte utsatte grupper over hvem som er i usbekiske myndigheters søkelys og som kan ende opp med en dom mot seg. Tidligere var det først og fremst religiøse personer og personer som tidligere hadde sonet en dom som var i myndighetenes søkelys.

Temanotat **Usbekistan: Overvåking av befolkningen, utsatte grupper og situasjonen for returnerte asylsøkere**

Memorial viser til at når en usbeker kommer som arbeidsmigrant til Russland, bor han gjerne sammen med opptil 20 andre usbekere i en leilighet. Naturligvis snakker de sammen og diskuterer forhold i hjemlandet og lignende. Hvis noen kommer med ekstremistiske uttalelser, kan dette være nok til at usbekiske myndigheter mistenker alle for å tilhøre en ekstremistisk organisasjon. Det samme kan også skje med en person som er venn med en person som er mistenkt for å være religiøs i den forstand at han ikke følger usbekiske myndigheters form for islam. Mistanken overføres til den andre. Det er således svært vanskelig å si noe eksakt om hvem som kan havne i usbekiske myndigheters gruppe av såkalt ekstremistiske, dvs. hvem som anses som en trussel mot regimet (møte i Oslo, februar 2015).

3.2 RELIGIØS AKTIVITET

Den store majoriteten av befolkningen i Usbekistan er muslimer, men tradisjonelt sett, og i likhet med andre tidligere sovjetrepublikker, er ikke befolkningen i praksis veldig religiøs. Usbekistans befolkning er imidlertid mer religiøs enn befolkningen i nabolandene Kirgisistan og Kasakhstan, hvor nomadekulturen har hindret religionen i å feste seg. Myndighetene i Usbekistan kontrollerer det religiøse livet gjennom *Uzbek Muslims Religious Organisation*, som i teorien er en uavhengig religiøs organisasjon. Ifølge en usbekisk velorientert kilde (møte i Almaty, september 2014) er organisasjonen i realiteten et myndighetsorgan som styrer all religiøs aktivitet. Moderat, tradisjonell sunni-islam, som regimet står for, er en akseptert religiøs retning i Usbekistan. Også sufi-retningen innenfor sunni-islam er akseptert av myndighetene, siden den defineres som tradisjonell. Religiøse personer som representerer en annen retning, kan lett komme i myndighetenes søkelys. Ytterliggående muslimer, særlig inspirert av islamistisk tankegods fra Midtøsten, sees på som regimets største trussel, men også Jehovas vitner, baptister og andre kan oppleve reaksjoner.

Islamistiske organisasjoner det slås hardt ned på i det usbekiske samfunnet og som en stor andel av de politiske fangene i landet tilhører, er:

- Hizb ut-Tahrir
- Islamic Movement of Uzbekistan (IMU)
- Said Nursi-tilhengere
- Akramiya (i tilknytning til hendelsen i Andizjan 2005)
- Islami Jihad Union (HRW, møte i Oslo februar 2015).

Se Landinfos notat *Usbekistan: Islamsk praksis utenfor myndighetenes rammer* (Landinfo 2016) for ytterligere informasjon om islamistiske organisasjoner.

Personer som domfelles for religiøs aktivitet blir for en stor del dømt for å ha oppbevart religiøst materiale. Ikke sjelden fabrikeres saker ut ifra et slikt forhold. Ifølge Memorial (møte i Oslo, februar 2015) er det imidlertid sjelden at beslag av religiøst materiale kan kobles til reell ekstremistisk virksomhet.

Etter hva HRW (meldingsutveksling, september 2017) og Memorial (møte, september 2017) kjenner til, skjer det fortsatt fengslinger av antatt religiøse personer og domfellelser etter terror-/ekstremisme-paragrafene i den usbekiske straffeloven. Landinfo har ingen ytterligere informasjon om disse enkeltsakene.

Det er generelt vanskelig å forstå hvor grensen går for akseptert religiøs aktivitet. Befolkningen har blitt mer og mer engstelig for å utøve sin religion (usbekisk velorientert kilde, Almaty september 2014). Ifølge flere kilder samlet mange seg tidligere hjemme hos hverandre og hadde bønnemøter sammen. Dette er aktivitet som usbekiske myndigheter ikke tillater. Generelt er befolkningen redd for å utføre denne typen aktivitet, siden de vet de kan bli overvåket og utsatt for reaksjoner fordi de samles i grupper. En usbekisk journalist (b) i Bisjkek (møte, september 2013) viste til et eksempel fra 2012, hvor en gruppe personer som var samlet for å snakke om Akramiya (en religiøs gruppe som ble kjent gjennom opprøret i Andizjan i 2005). Etter at gruppen løste seg opp og gikk hver til sitt, ble de kalt inn til samtaler med sikkerhetstjenesten. En av dem ble arrestert og måtte betale bestikkelser for å bli løslatt.

På arbeidsplasser har det vært tradisjon for at de ansatte samles for å be. Også dette følger myndighetene med på, og de ønsker å forhindre at det drives forkynnelse på arbeidsplassene. Den usbekiske velorienterte kilden (møte, september 2014) opplyste at han har lest på Twitter om at fem personer som jobbet på et skattekontor i Tsjkent, hadde samlet seg til bønn på jobben. Dette ble rapportert til sjefen på kontoret og deretter til sikkerhetstjenesten. Sikkerhetstjenesten kom til stedet og startet avhør av de fem. De ble spurt ut om de var ekstremister, hvilket de ikke var. De fem var tilhengere av tradisjonell sunni-islam, som også er myndighetenes offisielle linje. De fem ble likevel tvunget til å si opp jobbene sine på skattekontoret.

En velorientert usbekisk kilde (møte, september 2014) opplyste at personer som har studert islam i utlandet blir fulgt ekstra godt med på ved retur. Kilden kjente til to konkrete personer som fikk problemer etter at de kom tilbake fra studieopphold i Saudi-Arabia. Den ene forlot Usbekistan igjen etter kort tid på grunn av problemer (uvisst hvilke), mens den andre skal ha forsvunnet etter retur. Disse tilfellene var rundt 2011. Landinfo har ikke informasjon om hvor utbredt det er at personer studerer islam i utlandet. Ifølge U.S. Department of State (2016, s. 13) er usbekiske myndigheter generelt skeptiske til personer som har studert i utlandet. (Se Landinfos notat *Usbekistan: Islamsk praksis utenfor myndighetenes rammer* (Landinfo 2016)).

Aktiviteten i moskeene har blitt mindre de siste årene. Det å gå hyppig i moskeen kan i seg selv vekke oppmerksomhet (usbekiske menneskerettighetsaktivister 2014; velorientert usbekisk kilde 2014). Ifølge flere kilder (usbekisk velorientert kilde 2014; usbekiske menneskerettighetsaktivister, møte i Tsjimkent oktober 2014) finnes det kun offisielle myndighetskontrollerte moskeer i Usbekistan. Tidligere fantes både uoffisielle og offisielle moskeer i landet, men nå eksisterer kun de myndighetskontrollerte. Til tross for at moskeene er offisielle og godkjent av myndighetene, er mange engstelige for å oppsøke moskeen av frykt for å bli oppfattet som mer religiøse enn det som er «godtatt.» Spesielt der forholdene er oversiktlige, som i småbyene og på landsbygda, er befolkningen redd for å oppsøke moskeen. I byene er det friere (usbekisk velorientert kilde, møte i Almaty september 2014). Kontrollen av den unge delen av befolkningen er også langt strengere enn av de eldre. Personer over 50 til 55 år er ikke så plaget og mistenkeliggjort som de yngre.

Imamene kan heller ikke oppmuntre folk til å gå i moskeene. De kan ikke drive propaganda rettet mot befolkningen. Personer som har vært mer religiøst aktive enn andre, kan risikere å bli observert av sikkerhetstjenesten og ført opp på en såkalt

svarteliste⁴. Ved eventuelle terrorattentat kan disse være de første som tas inn som mistenkte (Memorial, møte i Oslo februar 2015). Ifølge en usbekisk journalist rapporterer imamene til mahallaen om hvem som oppsøker moskeen og hva som skjer i moskeen. Mahallaen er alltid informert, ifølge journalisten (c) (møte i Bisjkek oktober 2015).

Ifølge en artikkel i nyhetstjenesten *Ozodlik* (Radio Liberty) av 27. juli 2017 skal 4152 navn ha blitt fjernet fra usbekiske myndigheters såkalte svarteliste. *Ozodlik* viser til informasjon fra offisielt hold i Usbekistan. Det åndelige rådet av muslimer i Usbekistan (DUMA) skal ved hjelp av imamer ha intervjuet personene som tidligere har stått på svartelisten. Gjennom intervjuene/samtalene har det blitt avdekket at personene ikke er involvert i forbudte religiøse ekstremistgrupper, men feilaktig blitt ført opp på listen. Personene har så blitt fjernet fra listen. Listen skal gjennomgås av imamer og det forventes at mange flere navn skal tas vekk fra svartelisten.

Ifølge *Ozodlik* er personer som befinner seg på svartelisten, under konstant kontroll av sikkerhetsstyrker, og blir rapportert til myndighetene hver uke eller en gang i måneden. Personer som står på denne listen møter hindringer med å få utreisevisum og de har også problemer med å få jobb (*Ozodlik* 2017). Gjennomgangen av samtaler med personer på svartelisten for å få folk fjernet fra listen, har kommet i stand etter initiativ fra president Mirzijojev. Freedom House viser i en rapport til den usbekiske journalisten Hayrulla Hamidov som har blitt fjernet fra svartelisten. Presidenten skal videre ha tillatt muslimer å oppsøke moskeene om natten under ramadan, noe som det tidligere ikke har vært gitt tillatelse til (*Nishanov* 2017).

Landinfo har vært i kontakt med to kilder som kan vurdere informasjonen om svartelisten. En usbekisk kilde som kjenner forholdene i Usbekistan godt ser på tiltaket med å stryke personer fra svartelisten som svært positiv. Kilden tror imidlertid at den overvåkingen som skjer av de som besøker moskeene neppe vil opphøre, men det at myndighetene nå er klar over at ikke alle som ber og går i moskeen er ytterliggående muslimer, er et stort fremskritt. Kilden opplyser videre at en del personer i innenriksorganene har blitt sagt opp og erstattet med nye personer, noe som på sikt kan føre til positive endringer (usbekisk kilde (a), meldingsutveksling august 2017). Memorial er kjent med at det gjøres forsøk på å få redusert antall personer på svartelisten, og viser til at det er slektninger av domfelte som nå er fjernet fra listen (Memorial, møte september 2017).

Mirzijojev skal ha ment at usbekiske myndigheter har vært for ivrige i å føre opp personer på svartelisten, og det er hans initiativ at en del personer fjernes fra listen, ifølge Memorial. I tillegg opplyser Memorial at en del usbekere som befinner seg i utlandet, og som står på svartelisten, har fått beskjed om at de nå har blitt fjernet fra listen og at de problemfritt kan vende tilbake til Usbekistan. Hvorvidt de kan stole på denne informasjonen, gjenstår å se, ifølge Memorial (møte i Oslo, september 2017).

3.3 MENNESKERETTIGHETSAKTIVISTER OG JOURNALISTER

I tillegg til muslimer som tilhører en annen retning enn den regimet tolererer, er menneskerettighetsaktivister en gruppe som kan bli utsatt for

---

⁴ Usbekiske myndigheter opererer med flere ulike lister over personer de har under oppsikt. Dette er lister over antatt religiøse personer, politiske personer etc. Listene inngår samlet i myndighetenes database og refereres dermed vanligvis til som myndighetenes svarteliste (usbekisk kilde (a), meldingsutveksling september 2017).

menneskerettighetsbrudd. HRW navngir 13 fengslede menneskerettighetsaktivister i sin årsrapport for 2016, per januar 2017 (HRW 2017). Det er svært vanskelig å drive menneskerettighetsarbeid i Usbekistan. To menneskerettighetsaktivister fra Tasjkent (møte i Tsjimkent, september 2014) opplyste at de som driver menneskerettighetsarbeid holdes under oppsyn og at de jevnlig mottar trusler fra regimet. De lever i usikkerhet om hva som vil skje dem. Det er imidlertid først og fremst de yngre menneskerettighetsarbeiderne som lever under sterkt press fra regimet. De eldre oppleves ikke like mye som en trussel og får i større grad være i fred, men også disse lever med usikkerheten. De to menneskerettighetsaktivistene hadde opplysninger om flere personer som driver menneskerettighetsarbeid og som var blitt oppsøkt av sikkerhetstjenesten og motarbeidet slik at de ikke kunne utføre sitt arbeid. Flere har fått falske anklager rettet mot seg og flere har fått bøter for fiktive forhold.

Også journalister er en gruppe myndighetene følger med på (U.S. Department of State 2017). HRW viser til at flere journalister sitter fengslet, og i sin årsrapport navngir de fem journalister som sitter fengslet pga. sine ytringer (HRW 2017). HRW (som sitert i Bearak 2017) viste i februar 2017 til at ni journalister sitter fengslet. Journalister har i likhet med menneskerettighetsaktivister, vanskeligheter med å få utstedt utreisevisum når de ønsker å reise til utlandet. Mange må vente i flere måneder, hvis de i det hele tatt får utreisevisum (usbekiske menneskerettighetsaktivister, møte i Tsjimkent september 2014; usbekisk journalist (d), møte i Osj oktober 2016). Hvorvidt det har blitt lettere for journalister å reise ut av Usbekistan etter at landet fikk ny president har ikke Landinfo informasjon om. Som tidligere skrevet, har en journalist blitt fjernet fra myndighetenes såkalte svarteliste, slik at vedkommende slipper å melde seg for myndighetene med jevne mellomrom (Nishanov 2017).

Ifølge Freedom House (Nishanov 2017) og Ferghana News (2017b) skal president Mirzijojev ha tillatt journalister å komme med noe kritikk hva gjelder lokale myndigheters handlinger etter at han ble president, men kritikk som dreier seg om presidentens handlinger gis det ikke rom for.

3.4 OPPOSISJONELLE

President Karimov ble gjenvalgt i alle presidentvalg fra han først ble valgt som president i 1991. Siste gang han ble gjenvalgt var mars 2015. Han ble da valgt med over 90 % av stemmene, i et valg som av blant andre OSSE ble karakterisert som et valg som manglet reelle motkandidater og som led av store organisatoriske og juridiske mangler (RFE/RL 2015). Heller ikke da Mirzijojev ble valgt som president 8. desember 2016, var det reelle motkandidater (HRW 2017).

Politisk opposisjon er nærmeste ikke-eksisterende i Usbekistan. De opposisjonspartiene som finnes, har sin eksistens gjennom eksil-usbekere og aktiviteten drives fra utlandet (Memorial, møte i Oslo februar 2015). Det sitter imidlertid, ifølge HRW (2017), et lite antall politisk opposisjonelle fengslet. På 90-tallet drev myndighetene kamp mot politisk opposisjonelle i Usbekistan. Den gangen var det politiske partier som representerte et alternativ til regimet. Etter hvert har den politiske opposisjonen blitt mindre og mindre, og det er den religiøse opposisjonen som ses som myndighetenes største trussel.

HRW opplyste i en meldingsutveksling (august 2017) at etter at Mirzijojev ble president, har det vært mulig for en del menneskerettighetsaktivister å holde små demonstrasjoner utenfor noen statlige kontorer. Dette er nytt. Demonstrasjonene dreier

seg imidlertid ikke om kritikk rettet mot presidenten. HRW påpeker at denne «friheten» til å holde små demonstrasjoner ikke har ført til noe mer frihet hva gjelder organisering av opposisjonen eller frivillige organisasjoner. Altså synes det ikke å ha skjedd vesentlige endringer på dette området.

Opposisjonspolitikere som befinner seg i utlandet har uttalt at de vil komme tilbake til Usbekistan når president Karimov ikke lenger er president. Ifølge HRW (meldingsutveksling, august 2017) skal enkelte opposisjonelle som befinner seg i utlandet ha fått beskjed om at de nå er «rehabilitert» og at de kan komme tilbake til Usbekistan. Landinfo er kjent med at den usbekiske forfatteren Nurullo Otahonov ble anholdt på flyplassen 27. september 2017, da han returnerte til Usbekistan etter to år i eksil i Tyrkia (RFE/RL 2017e).

3.5 LØSLATELSER UNDER MIRZIJOJEV

ICG rapporterte i mars 2017 om at fire politiske fanger har blitt løslatt etter at Mirzijojev ble valgt som president i desember 2016. Flere av disse har sonet lange fengselsdommer. Den kjente journalisten Muhammad Bekjanov ble løslatt i februar 2017, etter å ha sittet mer enn 18 år i fengsel. Bekjanov ble blant annet beskyldt for å stå bak bombeattentatet som fant sted i Tasjkent i 1999, til tross for at han på den tiden var i eksil i Ukraina. Bekjanov ble fengslet sammen med flere andre, og skal ha blitt utsatt for tortur og mishandling i usbekisk fengsel. Også tre av Bekjanovs kolleger ble løslatt kort tid etter. I tillegg ble nevøen til avdøde president Karimov, Jamshid Karimov, som var blitt holdt i psykiatrisk institusjon som en del av straffen, løslatt 1. mars i år (ICG 2017, s. 5; Bearak 2017).

Den tidligere FN- og offentlig ansatte Erkin Musajev som, ifølge HRW (som sitert i RFE/RL 2017d), fikk en dom på 20 år for falske anklager om spionasje, ble løslatt 16. august 2017 etter å ha sittet fengslet i elleve år. Ifølge HRW er Musajev den femte politiske fangen (per august 2017) som løslates etter at Mirzijojev kom til makten i desember 2016 (RFE/RL 2017d). Ifølge HRW (meldingsutveksling, august 2017) skal det ha blitt rapportert om at flere enn de fem ovennevnte politiske fangene har blitt løslatt etter at Mirzijojev ble valgt som president, men HRW har ikke fått bekreftet disse opplysningene.

Ifølge Memorial (møte i Oslo, september 2017) har ingen av de religiøse fangene i Usbekistan blitt løslatt under Mirzijojev.

Journalisten Nishanov skriver i Freedom House at løslatelsen av noen få politiske fanger under Mirzijojevs regime ikke har medført beklagelser eller diskusjoner rundt tilfeldige arrestasjoner og langvarig fengsel på feilaktig grunnlag. Dette gir ikke håp om at arrestasjoner av aktivister vil stanse, ifølge Nishanov (2017).

4. RETURSIITUASJONEN FOR TILBAKEVENDTE ASYLSØKERE

Det foreligger ingen skriftlige rapporter fra menneskerettighetsorganisasjoner som omhandler retursituasjonen for usbekiske borgere som har søkt asyl i utlandet, og som etter avslag blir returnert til Usbekistan. Human Rights Watch (HRW) har skrevet en rapport om retursituasjonen for de asylsøkerne som reiste ut som følge av hendelsen i

Andizjan i mai 2005⁵ (HRW 2008). Personene som omtales i rapporten har alle hatt en eller annen forbindelse til Andizjan-hendelsen og er således i en annen situasjon. Flere av de som har kommet tilbake til Usbekistan, har vært utsatt for press og trusler og også fengslinger, og flere har forlatt Usbekistan på nytt (HRW 2008, s.9).

Landinfo har ønsket å få informasjon om situasjonen for de som ikke har vært innblandet i hverken religiøse eller politiske forhold i Usbekistan før utreise, og som etter avslag på sine asylsøknader har blitt returnert til Usbekistan. Det er imidlertid svært få menneskerettighetsorganisasjoner til stede i Usbekistan som kan rapportere om forholdene, og som eventuelt kan følge opp situasjonen for de som returnerer.

FNs høykommissær for flyktninger (UNHCR) har ikke lenger nærvær i Tsjkent, etter at de sammen med flere andre organisasjoner måtte stenge sitt kontor i 2006. Dette som en følge av at det internasjonale samfunnet hadde presset på for å få en offisiell granskning av hendelsen i Andizjan i mai 2005. UNHCR skrev imidlertid i sine anbefalinger fra mars 2006 om retur av asylsøkere som har fått negativt vedtak og ordla seg slik: «Return to Uzbekistan should be weighed with extreme caution and care» (UNHCR 2006, s. 102).

Under Landinfos informasjonsinnhentingsreiser til Kirgisistan (Bisjkek og Osj) i 2007 og 2008, uttalte kildene (lokale menneskerettighetsorganisasjoner, journalister og internasjonale organisasjoner) at det å søke asyl i utlandet ble ansett som en fiendtlig handling. Det ble opplyst av hvis usbekiske myndigheter ble gjort oppmerksom på at en person hadde vært asylsøker i utlandet, ville vedkommende kunne bli utsatt for reaksjoner. Videre har det blitt hevdet at hvis noe skulle skje av politiske eller religiøse sammenstøt og myndighetene ønsker å straffeforfølge personer, kan personer som har vært i utlandet som asylsøkere være på en «liste» over mulige motstandere av regimet. Dette har vært ulike kilders vurdering av situasjonen, men ingen har kunnet vise til konkrete hendelser der dette har skjedd med returnerte asylsøkere.

I møter med kilder under samme type reiser i perioden 2010–2016 har bildet til dels vært noe mer nyansert, men mange kilder har ytret at usbekiske myndigheter følger med på personer som har vært ute av landet. En usbekisk journalist (b) (møte i Bisjkek, september 2013) opplyste at hvis noe skulle skje med en usbekisk asylsøker ved retur, vil denne informasjonen mest sannsynlig bli spredd via sosiale medier. Sosiale medier har blitt mer og mer utbredt blant den yngre befolkningen i Usbekistan. Samtidig opplyste den usbekiske journalisten (b) at det er få menneskerettighetsaktivister igjen i landet til å rapportere om hendelser, så det kan likevel hende at arrestasjoner og overgrep skjer uten at dette blir rapportert videre. En usbekisk menneskerettighetsaktivist (møte i Frankrike, februar 2015) som kjenner godt til usbekisk eksilmiljø, opplyste å kjenne til flere tilfeller av returnerte fra Norge som har opplevd problemer ved retur til Usbekistan etter å ha fått avslag på sin asylsøknad, og nevner en person som dro videre til Polen etter å ha fått problemer ved retur. En annen

---

⁵ Usbekiske sikkerhetsstyrker slo hardt ned på et folkelig opprør i byen Andizjan 13. mai 2005. Foranledningen for opprøret var en bevæpnet gruppe som hadde brutt seg inn i Andizjan fengsel og sluppet fri 200 fanger 12. mai. En gruppe sivile samlet seg etter stormingen av fengslet og protesterte mot sosiale forhold og en elendig økonomi i landet, samtidig som de protesterte mot fengslingen av 23 forretningsmenn som ble arrestert i 2004. Forretningsmennene var anklaget for medlemskap i en religiøs gruppe (Akramiya, av myndighetene ansett som ekstremister), samt antikonstitusjonell virksomhet. De 23 forretningsmennene var suksessrike og drev en del sosiale foretak i byen. Ifølge International Crisis Group finnes det ingen bevis for at de 23 forretningsmennene drev hverken religiøs eller anti-konstitusjonell virksomhet. I alt ble ca. 750 personer drept da usbekiske innenriksstyrker gikk inn blant demonstrantene. De fleste av de drepte var sivile, og blant dem mange barn (ICG 2005; ICG 2006).

skal ha reist videre til Ukraina pga. problemer ved retur. En tredje skal ha blitt uttransportert fra Norge i 2012 og måtte betale bestikkelser på flyplassen i Tasjkent for å kunne dra videre, og er nå i Dubai. Landinfo kjenner imidlertid ikke til detaljene i disse sakene, og er heller ikke tidligere blitt gjort kjent med disse tilfellene. Dette er andre personer enn de seks domfelte som omtales i kapittel 5.

Se mer om retursituasjonen i Landinfos respons (2017), *Usbekistan: Retursituasjonen for usbekiske borgere som har vært ute av landet en periode*.

5. DE SEKS DOMFELTE ASYLSØKERNE FRA NORGE

5.1 BAKGRUNN

Den 11. desember 2014 ble det vist en 35 minutter lang «dokumentar/propagandafilm» med tittelen *Forræderi* på en fjernsynskanal i Usbekistan. I filmen vises ni usbekiske borgere som har vært i Norge og som er siktet for å være «medlemmer av en ekstremistisk gruppe». Filmene dreier seg kun om usbekiske borgere som har oppholdt seg i Norge og de aktivitetene de angivelig har bedrevet under oppholdet. Imidlertid opplyses det at alle de siktede kom til Norge for å jobbe, og at de avga falske asyforklaringer til norske utlendingsmyndigheter i den hensikt å kunne få arbeidstillatelse. Filmens retorikk er også rettet mot norske myndigheter, hvor det ifølge den usbekiske menneskerettighetsaktivisten (møte, Frankrike 2015) blant annet hevdes at Norge er blitt et land med grobunn for religiøse ekstremistiske organisasjoner og at «kriminelle» får formalisert oppholdstillatelse i Norge, for deretter å reise til muslimske land. Det går videre fram av filmen at noen returnerer til Usbekistan under dekke av å være «deporterte», for så å gjennomføre «ekstremistiske aksjoner».

Ifølge opplysninger fra Utlendingsnemnda omhandler filmen både personer som tidligere har fått beskyttelse i Norge, men som likevel har reist tilbake, og personer som har returnert etter å ha fått avslag på sin asylsøknad, både med støtte fra IOM og som har blitt uttransportert av politiet (Utlendingsnemnda, møte januar 2015).

Ankesaken mot de seks ble avvist av Tasjkent fylkesrett 12. februar 2015 (Memorial, e-post mars 2015). Sakene har ikke blitt anket til Høyesterett.

5.2 TILTALEBESLUTNINGEN OG DOMMEN MOT DE SEKS

Den russiske menneskerettighetsorganisasjonen Memorial har fått tilgang til dommen og har videreformidlet informasjonen i dommen til Landinfo (møte i Oslo, februar 2015).

Tiltalebeslutningen ble godkjent av riksadvokaten i Usbekistan 15. september 2014. Etterforskningen ble gjennomført av den sentrale etterforskningsetaten ved Innenriksministeriet. 9. juni 2014 ble det opprettet en straffesak mot en av de omtalte asylsøkerne som ble anklaget for deltakelse i en forbudt religiøs ekstremistisk organisasjon, jf. usbekisk straffelov § 244 første ledd.

Ifølge tiltalebeslutningen omfatter straffesaken i alt ni personer bosatt i byen Tasjkent og i Tasjkent fylke. Seks av de tiltalte var anklaget for forsøk på å undergrave Usbekistans konstitusjonelle styre, usbekisk straffelov § 159 tredje ledd bokstav b,

Temanotat **Usbekistan: Overvåking av befolkningen, utsatte grupper og situasjonen for returnerte asylsøkere**

spredning av opplysninger som utgjør fare for samfunnssikkerhet, § 244-1 tredje ledd bokstav a og deltakelse i en forbudt religiøs ekstremistisk organisasjon, usbekisk straffelov § 244-2 første ledd. En av de seks var også anklaget for smugling av trykksaker med propaganda om ekstremisme og fundamentalisme, § 246 første ledd, og en var anklaget for ulovlig passering av Usbekistans grense, § 233 andre ledd bokstav b.

Tre andre personer var anklaget for å ha unnlatt å melde fra om forbrytelsen, § 241 andre ledd. 2. desember 2014 besluttet Tasjkent fylkesrett å henlegge straffesaken mot disse tre i forbindelse med et amnestivedtak av 14. november 2014.

Ifølge opplysninger fra etterforskningen, eksisterte en religiøs forening for arbeidsinnvandrere fra Usbekistan i Oslo i perioden fra sommeren 2010 til januar 2014. Foreningen bygget sin virksomhet på ideene til Turkestans islamistiske bevegelse og drev med forberedende arbeid til jihad i Usbekistan, i den hensikt å etablere en islamsk stat. Alle de tiltalte, som ifølge etterforskningen var medlemmer av denne gruppen, er i etterforskningsdokumenter beskrevet som medlemmer av Turkestans islamistiske bevegelse.⁶

I dommen går det fram at medlemmene i denne organisasjonen bodde i Oslo og jobbet sammen, de hadde regelmessige møter der de snakket om religion og annet, i tillegg til at de «svartmalte det demokratiske styret i Usbekistan». I dommen vises det videre til at av og til brukte gruppen en bærbar PC som tilhørte en av de seks. Her så de jihad-relatert videomateriale på usbekisk fra Turkestans islamistiske bevegelse. De lastet ned religiøs informasjon fra Internett og distribuerte dette lesestoffet. Lesestoffet var tidligere blitt produsert av blant andre Tohir Yo'ldoshev,⁷ Obidkhon Nazarov og Abduvali Mirzajev⁸. Etter at en av de seks domfelte var kommet tilbake til Usbekistan etter oppholdet i Norge, ble bærbare PCer og smarttelefoner beslaglagt og her ble det religiøse materialet funnet. Materialet skal ifølge dommen være ulovlig innført til Usbekistan og dannet dermed grunnlaget for anklage om smugling.

I saken finnes det ingen andre beviser på ekstremistisk virksomhet, ifølge Memorial.

Den 24. desember 2014 erklærte Tasjkent fylkesrett de seks tiltalte skyldige etter alle tiltalepunktene og dømte dem til fengselsstraffer fra 12 til 13 år.

Ifølge dommen påstår alle de tiltalte, unntatt én, at de under etterforskningen var presset til å avgi forklaringer, og fem av de seks opplyser at de har blitt utsatt for tortur. Torturen mot de seks er også omtalt i Ferghana News (2014; 2015).

En egen straffesak for brudd på usbekisk straffelovs § 120 (homofili) ble skilt ut for separat prosess.

---

⁶ Turkestans islamistiske bevegelse er i realiteten det samme som bevegelsen Islamic Movement of Uzbekistan (HRW, møte i Oslo februar 2015). Bevegelsen var svært aktiv i Usbekistan i 1990-årene og begynnelsen av år 2000, men har etter hvert fått mindre betydning. IMU er definert som en terrororganisasjon og har stått på USAs liste over terrororganisasjoner siden 2000 (U.S. Department of State u.å.).

⁷ Tohir Yo'ldoshev er en av grunnleggerne av Islamic Movement of Uzbekistan (IMU).

⁸ Abduvali Mirzajev og Obidkhon Nazarov er kjente imamer fra Usbekistan. Nazarov befinner seg i Sverige og ble utsatt for et angrep og skutt i februar 2012. Nazarov lå i koma i to år. Nazarov var i opposisjon til regimet og ble ansett som en fiende. Mirzajev forsvant fra en flyplass i Moskva i 1995 og har aldri blitt sett siden. Mirzajev ønsket ikke å følge Karimovs statsautoriserte form for islam og gikk sine egne veier. Han ble beskyldt for å være ekstremist og ble dermed sett på som en fiende (HRW, møte i Oslo februar 2015; RFE/RL 2017a).

I dommen listes det opp 17 identifiserte og 15 uidentifiserte (kun fornavn er kjent) personer. Det går videre fram av dommen at de tiltalte erkjenner delvis straffeskyld ved at de om kveldene i Norge holdt møter hvor de snakket om Koranen, islamske prinsipper og islamsk historie. Gruppen satt dessuten sammen og leste i Koranen og så på videomateriale fra religiøse ledere.

6. FJERNSYNSPROGRAMMET OM ASYLSØKERNE FRA NORGE

Fjernsynsfilmen om de ni asylsøkerne, hvorav seks senere ble domfelt, som ble sendt i Usbekistan før domfellelsene fant sted, hadde tittelen *Forræderi*. Filmen fremstiller de fengslede asylsøkerne som landsforrædere som har levd i utlandet og der har fått feilaktige oppfatninger om Usbekistan. Ifølge Memorial (møte i Oslo, februar 2015) er det ikke første gang at en slik propagandafilm har blitt vist i Usbekistan. Det som imidlertid er nytt, er at filmen handlet om asylsøkere som hadde vært i Norge. Det er første gang Norge og et vestlig land nevnes i en slik film. Tidligere har det vært sendt filmer som har omhandlet usbekiske borgere som har reist til tidligere sovjetrepublikker. Memorial pekte på at det kan være en ny tendens at usbekiske myndigheter retter oppmerksomheten mot Vest-Europa. Landinfo kjenner imidlertid ikke til om det har vært vist tilsvarende filmer om usbekiske asylsøkere i Vest-Europa etter at denne filmen ble vist i 2014.

Ifølge Memorial og HRW (møter i Oslo, februar 2015) er fjernsynsfilmen på usbekisk og retter seg dermed primært mot usbekere både i og utenfor Usbekistan. De gangene usbekiske myndigheter er interessert i å nå et bredere publikum, oversettes filmer og nyhetsinnslag til engelsk eller russisk. Dette skjedde for eksempel i forbindelse med hendelsen i Andizjan i 2005. Da ble det laget filmer som rettet seg mot publikum i utlandet. Filmer som omhandler straffesaker har blitt laget siden 1999, men de har da vært rettet mot et eksternt publikum. Memorial og HRW mener at hensikten med filmen om de returnerte asylsøkerne fra Norge har vært å skremme befolkningen og advare folk mot å ha kontakt med ekstremistiske grupper og ideologier. I veldig mange tilfeller blir informasjon om slike straffesaker spredt på nyhetene, også i russiske nyhetskanaler. I tillegg brukes alternative nyhetskanaler, som sikkerhetstjenestens internettsider og nyhetssider for migranter. Ifølge HRW er filmen et eksempel som viser usbekiske myndigheters måte å skape et skille mellom «oss» og «dem» på, ved å vise hva illojalitet kan føre til. I fravær av andre trusler, brukes filmen som et redskap til å varsle om hva som kan skje hvis befolkningen ikke adlyder. Filmen kan tolkes som usbekiske myndigheters kontroll over befolkningen.

Memorial vet ikke hvorvidt budskapet i filmen om de seks (opprinnelig ni) usbekiske asylsøkerne også var rettet mot norske myndigheter. Filmen ble kjent for et stort publikum veldig raskt. Memorial tror imidlertid ikke filmen vil ha så store konsekvenser for situasjonen for andre asylsøkere fra Usbekistan. Straffesaken mot de seks har større konsekvenser, ifølge Memorial. De øvrige 32 som er nevnt i dommen kan eventuelt gi forklaringer som kan involvere enda flere personer. Memorial mener videre at påstanden om at det er usbekiske ekstremistiske grupper i Vest-Europa, kan skape presedens. Disse opplysningene kan også brukes mot andre land, for eksempel Sverige, ifølge Memorial (møte i Oslo, februar 2015).

Memorial tror ikke filmen er rettet mot statsansatte i Usbekistan og at filmen betyr en strengere praksis overfor innbyggerne. Memorial mener filmen er en del av en større propaganda, blant annet mot mahallaene, med en oppfordring om at de skal følge enda næyttere med på hva som skjer i den enkelte mahalla.

7. TOLKNINGER AV DOMMEN

7.1 ARBEIDSSØKENDE VS. ASYLSØKERE

De seks domfelte usbekerne har alle under etterforskningen uttalt at de kom til Norge for å jobbe, ikke fordi de hadde noe frykte i Usbekistan. De seks skal imidlertid ha drevet en viss religiøs aktivitet mens de var i Norge, siden de har hatt samlinger om kveldene, sett på religiøse filmer og lest i Koranen sammen. De seks har blant annet blitt dømt for å ha tilhørt organisasjonen Turkestans islamistiske bevegelse. Dette navnet brukes synonymt med Islamic Movement of Uzbekistan (HRW; Memorial, møter i Oslo februar 2015). Ifølge Memorial er det uklart hva disse påstandene bygger på. Memorial mener det er klare indikasjoner på fabrikkeringer i dommene. HRW hevder at rettsprosessen for en stor del bygger på informasjon fra informanter og mener at personer som har hatt noen som helst forbindelse med de dømte kan være i risikogruppen for videre reaksjoner. Memorial og den usbekiske menneskerettighetsaktivisten (møte i Oslo, februar 2015; møte i Frankrike, februar 2015) antydet at den som ble arrestert først kan ha gitt opplysninger om de andre i gruppen. Dette er imidlertid kun spekulasjoner. Memorial viste til at 32 personer er nevnt i dommen, hvorav 15 personer med fulle navn.

Memorial opplyste at det var ingenting konkret i dommen om det faktiske forholdet som de var anklaget for. Et tiltalepunkt som sier at noen hadde overført penger til ulovlige organisasjoner er kun basert på påstander. Flere av påstandene er uten bevis. Den eneste befestede anklagen er at en av de dømte har innført noen filmer som han ikke fortollet. Det finnes ingen andre bevis som underbygger det de tiltalte har sagt. To av de dømte erkjente at de hadde ulovlig materiale på PC og mobil. En av dem hadde denne informasjonen med fra Norge og en hadde lastet opp dette i Usbekistan. Det å se på film sammen i en gruppe blir tolket som distribusjon. De erkjente ikke straffeskyld for at de var medlemmer av en religiøs ekstremistisk gruppe eller en kriminell gruppe, heller ikke at de ønsket å endre Usbekistans styre for å etablere en islamsk stat og heller ikke at de har spredt forbudt religiøst materiale eller at deres møte i Oslo har hatt noe med dette å gjøre (Memorial, møte i Oslo februar 2015).

Både Memorial og HRW (møter i Oslo, februar 2015) tolket anklagen og domfellelsene av de seks slik at de dømte ikke har drevet noen form for aktivitet i Usbekistan og var heller ikke i myndighetenes søkelys før de forlot landet og reiste til Norge. Også den usbekiske menneskerettighetsaktivisten (møte i Frankrike, februar 2015) opplyste at de domfelte ikke kom til Norge for å bosette seg der for alltid, men for å tjene penger slik at de etter en periode kunne reise tilbake til Usbekistan.

En mulig følge av dommen er, ifølge den usbekiske menneskerettighetsaktivisten (møte, februar 2015), at det skal skremme andre borgere fra Usbekistan fra å søke asyl i utlandet. Asylsøkere i utlandet gir Usbekistan et dårlig rykte, og det er viktig for myndighetene å vise at det er farlig å søke asyl. Kilden mente at det representerer et

Temanotat **Usbekistan: Overvåking av befolkningen, utsatte grupper og situasjonen for returnerte asylsøkere**

skille for myndighetene om en person har vært ute av landet som asylsøker eller arbeidsmigranter, og viste til at personer som har vært arbeidsmigranter ved retur kan bli dømt for administrative forhold som utgått utreisevisum, menneskehandel eller korrupsjon⁹. En person som returnerer etter å ha søkt asyl i utlandet, vil i større grad anklages etter de politiske paragrafene i straffeloven.

Det var også HRWs vurdering at det å søke asyl for en usbeker blir sett på som en illojal handling og at en slik handling i seg selv, om den blir kjent, kan skape en farlig situasjon for den enkelte. HRW mente likevel at det er den enkeltes handlinger og sosiale liv som er viktig for situasjonen ved retur, hvem den enkelte har hatt kontakt med og hva vedkommende har gjort i hjemlandet og i utlandet (møte i Oslo, februar 2015).

Memorial (møte i Oslo, februar 2015) mente at det faktisk at personer har søkt asyl i utlandet vekket mer oppmerksomhet for seks–syv år siden. Tidligere var det færre som reiste ut som asylsøkere og de som gjorde det, var personer i opposisjon mot regimet. I de senere årene er det mange som reiser ut og søker asyl, men som i realiteten er arbeidssøkende. Dette vet det usbekiske regimet. Generelt følger myndighetene med på de som har vært i utlandet, uavhengig av om de har vært ute av landet som arbeidsmigranter eller asylsøkere. Skillet mellom arbeidsmigranter og asylsøkere er dermed i ferd med å viskes ut og er ikke like markant som det var tidligere. Ifølge en internasjonal organisasjon følger den enkelte mahalla med på om personer reiser ut av landet. Medlemmer av mahallaen oppsøker familiene til arbeidsmigranter for at de som reiser ut skal lokkes til å komme tilbake (møte i Bisjkek, oktober 2015).

Memorials inntrykk er at det å søke asyl i seg selv ikke gir grunnlag for straffeforfølgelse, men man kan komme i søkelyset om man har deltatt i ulovlige grupperinger i utlandet. Ifølge Memorial ble heller ikke det å søke asyl i utlandet referert til som noe negativt i filmen, slik det kunne ha blitt bare få år før filmen ble produsert (møte i Oslo, februar 2015).

Memorial uttalte imidlertid i 2015 at kontrollen med de som kommer tilbake til Usbekistan var blitt strengere i løpet av de to siste årene (møte i Oslo, februar 2015). Det er økt kontroll av hva folk har med seg over grensen. Karimov vedtok 20. januar 2014 en forordning som sier at innførsel av alt religiøst materiale er forbudt (Memorial, e-post mai 2015). Også bibler er det forbudt å innføre. Minimum strafferamme for import av ulovlig religiøs litteratur er fem års fengsel. Befolkningen er kjent med at religiøst materiale til støtte for ekstremistiske grupper som Islamic Movement of Uzbekistan er straffebelagt, men mange er ikke klar over at det å oppbevare en preken av en imam på en PC også kan føre til straffeforfølgelse. Memorial opplyser at innførsel av religiøst materiale inn i andre tidligere sovjetrepublikker blir straffeforfulgt som smugling, mens usbekiske borgere som bringer inn religiøst materiale ofte blir anklaget for å ha dannet en ekstremistisk organisasjon i det landet de kom fra, i tillegg til at de anklages for smugling. Myndighetene er generelt oppmerksomme på personer som har vært i utlandet. Det anses som «farlig» å ha vært ute av landet og fått nye ideer (Memorial, e-post mai 2015).

---

⁹ Usbekistan har et stort antall arbeidsmigranter, dvs. usbekiske borgere som jobber i utlandet, men som kan ha familien boende i Usbekistan. Det finnes ingen sikre tall på hvor mange av landets innbyggere som arbeider i utlandet. En usbekisk kilde (a), som er forsker, viser til at det opereres med tall på 1–7 millioner og at det reelle antallet trolig er 3–4 millioner som jobber i utlandet (møte i Oslo, juni 2017).

Memorial opplyste i september 2017 (møte, Oslo) at etter det de kjente til, har ikke myndighetenes syn på arbeidssøkende vs. asylsøkere endret seg under Mirzijojevs styre. Mirzijojev er ikke så negativ til arbeidsutvandring som Karimov var, men sier at arbeidsutvandringen må reguleres. Mistenksomheten og overvåkingen av personer som har vært ute av landet en periode som arbeidssøkende eller som asylsøker er likevel den samme. Memorial mente at sikkerhetstjenesten og Innenriksministeriet driver sin virksomhet som før. Blant annet viser Memorial til at usbekisk sikkerhetstjeneste fortsatt driver like aktivt i Russland som tidligere, idet Usbekistan har krevd utlevering av usbekiske borgere i en rekke saker etter at Mirzijojev tok over presidentembetet. Se mer om utleveringsbegjæringer til Usbekistan i Landinfos notat *Usbekistan: Utlevering av usbekiske borgere til Russland* (Landinfo 2013).

7.2 GENERELL MISTANKE MOT ALLE SOM HAR VÆRT I NORGE?

HRW (møte i Oslo, februar 2015) opplyste at det usbekiske regimet opptrer irrasjonelt og at det dermed er svært vanskelig å vite hvem som risikerer straff ved retur og hvem som ikke gjør det. HRW vurderte det ikke slik at domfellelsen av de seks tidligere asylsøkerne vil føre til en generell mistanke overfor alle som har vært i Norge som asylsøkere. HRW viste til at arrestasjoner og reaksjoner kommer i bølger. Det er mange forhold som spiller inn. Både Memorial og HRW (Oslo, februar 2015) viste til at sikkerhetstjenesten (SNB) har behov for å vise styrke. Enkelte ganger er en bestikkelse nok til å bli løslatt etter å ha blitt anholdt, andre ganger ender saken med domfellelse. En domfellelse viser at myndighetene har styrke og scorer billige politiske poeng.

HRW opplyste videre at det går i bølger hva personer blir tiltalt for. I en periode ble mange usbekere tiltalt for tilhørighet til Hizb ut-Tahrir. Tiltalen mot de seks som returnerte fra Norge, gjelder tilhørighet til organisasjonen Islamic Movement of Turkestan. Også denne typen tiltaler er noe som kommer i bølger, ifølge HRW.

HRW mente at man ikke kan se domfellelsene ensidig knyttet til Norge og mener at det kan ha vært tilfeldig at akkurat disse seks fra Norge ble arrestert og domfelt. Samtidig viste HRW til at flere profilerte eksil-usbekere oppholder seg i Norge og Sverige, og at oppmerksomheten mot Norge dermed kan være større enn mot en del andre land. Nærvær av kjente opposisjonspolitikere innebærer trolig at usbekiske myndigheter følger ekstra godt med på usbekere i Norge, og også i Sverige, ifølge HRW.

Memorial mente at det er tilfeldig at de seks asylsøkerne fra Norge ble dømt. Memorial kjenner ikke personlig til disse seks, og tar dermed forbehold om at det kan være noe spesielt med dem, men slik Memorial leser dommen, så er det ikke noe spesielt med disse som tilsier at de skulle bli domfelt.

Ifølge Memorial er det vanskelig å trekke noen konklusjoner om hva som vil skje med fremtidige asylsøkere som følge av det som skjedde med de seks fra Norge. Memorial mente at det ikke er slik at alle som returneres nå vil utsettes for represalier, men vurderer det slik at det er tilfeldig hvem som rammes. Det tas stikkprøver. Generelt er det vanskelig å si noe konkret om hvem som rammes og hvem som ikke rammes, ifølge Memorial (møte i Oslo, februar 2015). Memorial trakk imidlertid fram det faktum at myndighetene i Usbekistan har trådd over enda en grense når de rammer personer som har vært i Vesten. Usbekistan er ikke lenger redd for å involvere seg i det som skjer i andre land.

Temanotat **Usbekistan: Overvåking av befolkningen, utsatte grupper og situasjonen for returnerte asylsøkere**

Memorial kjenner til flere tilfeller av personer som har fått problemer ved retur til Usbekistan, men dette er usbekere som har oppholdt seg i Russland og som har blitt begjært utlevert til Usbekistan. Disse personene har blitt fengslet ved retur. Memorial har fått 57 henvendelser fra usbekiske borgere som har oppholdt seg i Russland og som har blitt begjært utlevert til Usbekistan i løpet av perioden 2013–2015.

En usbekisk menneskerettighetsaktivist (møte i Frankrike, februar 2015) opplyste (se også kapittel 4) at returnerte asylsøkere fra Norge også tidligere har hatt problemer, men at dette er informasjon som ikke har blitt kjent for offentligheten. Ifølge denne kilden vil alle returnerte fra Europa bli gjenstand for en viss oppmerksomhet ved retur.

Flere kilder har uttalt at oppmerksomheten rundt retur fra enkelte land vekker ekstra oppmerksomhet hos usbekiske myndigheter. Ifølge en forsker (møte i Osj, oktober 2016) og en internasjonal organisasjon (møte i Bisjkek, 2015) blir personer som returnerer fra Tyrkia tatt til side for samtale. En journalist opplyste det samme og sa at returnerer fra Tyrkia og også Russland kunne føre til at den returnerte ble stoppet (usbekisk journalist (e) møte i Osj, oktober 2016). Landinfo forstod det slik at det ikke er direkte flyforbindelse fra Syria til Usbekistan, og at personer som returnerer fra Tyrkia lett kan mistenkes for å ha tilknytning til fremmedkrigere i Syria.

Se generelt om retursituasjonen i Landinfos respons *Usbekistan: Retursituasjonen for usbekiske borgere som har vært ute av landet en periode* (Landinfo 2017).

7.3 INFORMANTER I DET USBEKISKE MILJØET

Flere kilder hevder at den usbekiske sikkerhetstjenesten har informanter rundt omkring i Europa, også i Norge (usbekisk menneskerettighetsaktivist, møte februar 2015; usbekisk journalist (d), møte i Osj oktober 2015; Ikramov, møte i Bisjkek oktober 2015; usbekisk menneskerettighetsaktivist i Frankrike, møte februar 2015). Den usbekiske menneskerettighetsaktivisten i Frankrike kjenner til rundt fem personer i Sverige som hun mener kan være informanter for myndighetene, og som rapporterer om den usbekiske befolkningen i Sverige. Hun mener at det også er usbekiske informanter i Norge. En trend de senere årene skal være at det ikke kun er profesjonelle agenter som jobber for sikkerhetstjenesten, men også sivile personer rekrutteres til å bli informanter (møte, februar 2015). Landinfo kjenner ikke til hvor kilden har informasjonen om eventuelle informanter fra, men vedkommende har et stort nettverk blant asylsøkere i utlandet. Informasjonen har imidlertid ikke blitt bekreftet av andre kilder.

HRW mente at det er sannsynlig at det har vært informanter i det usbekiske miljøet i Oslo som har tystet på de seks domfelte (møte i Oslo, februar 2015).

Memorial forklarte at usbekiske myndigheter har visst om at de seks domfelte var samlet i grupper og så på filmer med religiøst innhold, men at det kan være aktive sikkerhetsagenter fra Usbekistan som følger med. Dette kan ha ført til at nettopp disse seks personene ble arrestert og senere domfelt (møte i Oslo, februar 2015)

Den usbekiske menneskerettighetsaktivisten (møte i Frankrike, februar 2015) viste til at de seks domfelte var blitt angitt av de tre andre som ble løslatt, og at en av de seks hadde religiøst materiale med seg ved retur. Dette var det som felte ham og gruppen. Ifølge den usbekiske menneskerettighetsaktivisten blir personer som har vært i utlandet en periode automatisk stoppet ved retur til Usbekistan. De som returnerer blir tatt inn til avhør på flyplassen og blir eventuelt sluppet, avhengig av profil og aktivitet

Temanotat **Usbekistan: Overvåking av befolkningen, utsatte grupper og situasjonen for returnerte asylsøkere**

i hjemlandet og i utlandet. Etter et avhør på flyplassen, kan det ta to til tre måneder før politiet kommer hjem til vedkommende for å pågripe personen. I mellomtiden har diverse undersøkelser blitt gjort. Menneskerettighetsaktivisten mente at SNB har lister over hvem som har søkt asyl, og hvem som på ulikt vis har drevet en form for aktivitet. Myndighetene gjør sine undersøkelser om hvorvidt en person driver religiøs virksomhet. Videre opplyste kilden at myndighetene har sine databaser over personer som er aktive på Internett, som har skrevet artikler eller som har deltatt i ulike arrangementer, for eksempel med koblinger til hendelsen i Andizjan.

Memorial viste også til at personer kan bli stoppet i grensekontroll på vei inn til Usbekistan, i situasjoner hvor de har med seg filer med religiøst innhold. Personer blir utspurt på grensen og kan eventuelt gi informasjon om andre borgere som så kan bli tiltalt (møte i Oslo, februar 2015).

HRW viser til at det er vanskelig å forutse hvem som blir anholdt og hvem som ikke blir det, men hvis en person stikker seg ut, så er dette tilstrekkelig til å få mistenksomheten rettet mot seg, og dermed også til å bli anholdt og fengslet. HRW viser også til usbekiske informanter og hevder at dette er relevant. HRW kjenner med sikkerhet til at usbekisk sikkerhetstjeneste opererer i europeiske land. Den islamske imamen Nazarov, som ble forsøkt drept i Sverige i februar 2012, viser nettopp dette. HRW mener det er klare indiser på at usbekisk sikkerhetstjeneste var involvert, (møte i Oslo, februar 2015). En usbekisk borger ble dømt for drapsforsøket i svensk rett i desember 2015. Nazarovs slektninger mener det er usbekisk sikkerhetstjeneste som står bak drapsforsøket og har bedt svenske myndigheter om fortsatt etterforskning (RFE/RL 2017a).

HRW mente at det var viktig å se på hver og en av asylsøkernes sosiale historie: hva har vedkommende gjort mens han har vært i utlandet, hvem har han hatt omgang med? Når det gjelder de seks som returnerte fra Norge, mente HRW at det er på det rene at de ikke har hatt noen religiøs eller politisk profil i hjemlandet, men at de har hatt noen forbindelser mens de var i Norge som har satt dem i søkelyset ved retur.

Både HRW (møte i Oslo, februar 2015) og en usbekisk menneskerettighetsaktivist (møte i Frankrike, februar 2015) trakk fram eksilmiljøene i Sverige og Norge som faktorer for usbekisk etterretningsinteresse for disse landene. Begge land har kjente usbekiske opposisjonelle i sitt eksilmiljø, og kan derfor påkalle ekstra oppmerksomhet. Den usbekiske menneskerettighetsaktivisten mener også at dette kan føre til en ekstra mistenksomhet overfor personer som returnerer fra Norge og Sverige.

Memorial opplyste at situasjonen er den samme under president Mirzijojev. Regimet følger med på det som foregår, både i Usbekistan og i utlandet (møte i Oslo, september 2017). Ifølge Memorial trenger SNB å vise at de er handlingsdyktige og at de kan rettferdiggjøre sin eksistens.

7.4 UTPRESSING

En usbekisk menneskerettighetsaktivist (møte i Frankrike, februar 2015) viste til at mange reiser til Norge og Sverige for å tjene såkalte raske penger. Dette vet usbekiske myndigheter, og ved retur pågripes personene med det formål at de skal presses for penger. Enkelte anklages videre for å ha finansiert terrorvirksomhet i utlandet. Det er en mistenksomhet om at personer som har vært i utlandet blir radikalisert og at de dermed er «farlige» ved retur til Usbekistan.

7.5 PERSONER MED KOBLINGER TIL PERSONENE SOM ER DOMFELT

Ifølge en usbekisk menneskerettighetsaktivist (februar 2015) er personer som fortsatt befinner seg i Europa, og som har hatt en forbindelse med de seks domfelte, i en utsatt situasjon. Kilden mente at hvis usbekiske myndigheter er kjent med navnene på andre personer de seks har hatt kontakt med, vil disse personene også være i en svært utsatt situasjon.

Memorial viste til dommen hvor i alt 32 andre personer er nevnt (15 med fullt navn), og opplyste at disse personene eventuelt kan komme til å bli forhørt og videre nevne andre personer (februar 2015). Memorial (møte i Oslo, april 2016) har senere uttalt at for at personer som har hatt kontakt med de seks domfelte eller med andre som er nevnt i dommen skal komme i myndighetenes søkelys, må usbekiske myndigheter kjenne til denne kontakten. Myndighetene må bli informert og noen må navngi disse personene – da kan de være i fare. Ifølge Memorial (møte i Oslo, september 2017) er etterforskningen i saken mot de seks tidligere asylsøkerne for lengst avsluttet. Det er ikke flere personer som blir domfelt i den konkrete saken. Memorial mente imidlertid at situasjonen er den samme som tidligere omtalt vedrørende hvem som kan bli mistenkt for kontakt med personer som ansees som en trussel mot regimet.

En usbekisk kilde (a) uttalte det samme. Kontakten med religiøse/antatt religiøse i utlandet må være av en slik art at de assosieres med disse. Myndighetene må være kjent med denne kontakten for at de skal komme i myndighetenes søkelys ved retur. Kilden opplyste samtidig at usbekiske myndighetene har «usynlige øyne» i utlandet (usbekisk kilde (a) møte i Oslo, juni 2017).

8. REFERANSER

8.1 SKRIFTLIGE KILDER

- Amnesty International (2015, 25. februar). *Amnesty International Report 2014/15-Uzbekistan*. London: Amnesty International. Tilgjengelig via Refworld <http://www.refworld.org/country,...UZB,..54f07d7ac.0.html> [lastet ned 18. september 2017]
- Bearak, M. (2017, 22. februar). An Uzbek journalist spent 18 years in jail. Today, he's free. *Washington Post*. Tilgjengelig fra https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2017/02/22/an-uzbek-journalist-spent-18-years-in-jail-today-hes-free/?utm_term=.b26212f9b813 [lastet ned 21. august 2017]
- Ferghana news (2014, 26. desember). Uzbeks returning from Norway tortured, bashed on TV and convicted for extremism. *Ferghana news*. Tilgjengelig fra <http://enews.ferghananews.com/articles/2903> [lastet ned 18. september 2017]
- Ferghana news (2015, 15. januar). Tortured "Norwegians" in Uzbekistan: Rights advocates raising alert again. *Ferghana news*. Tilgjengelig fra <http://enews.ferghananews.com/news.php?id=2910&mode=snews> [lastet ned 18. september 2017]
- Ferghana news (2017a, 28. august). Uzbekistan: Ulitsy Tashkenta stali patrulirovat' «druzjinniki» [Gatene i Tashkent patruljert av «overvåkere»]. *Ferghana News*. Tilgjengelig fra <http://www.ferghananews.com/news/26788> [lastet ned 27. august 2017]
- Ferghana News (2017b, 23. august). Uzbekistan: Prime Minister insulted journalists and banned live broadcasts on television. *Ferghana News*. Tilgjengelig fra <https://www.ferghananews.com/news/26773> [lastet ned 29. august 2017]
- HRW, dvs. Human Rights Watch (2003, september). *From House to House. Abuses by Mahalla Committees*. New York: HRW. Tilgjengelig fra <http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/uzbekistan0903full.pdf> [lastet ned 18. september 2017]
- HRW (2008, 12. mai). *Saving its Secrets – Government repression in Andijan*. New York: HRW. Tilgjengelig fra <http://hrw.org/reports/2008/uzbekistan0508/uzbekistan0508web.pdf> [lastet ned 18. september 2017]
- HRW (2011, 15. mars). *Uzbekistan: Government Shuts Down Human Rights Watch Office*. New York: HRW. Tilgjengelig fra <http://www.hrw.org/en/news/2011/03/15/uzbekistan-government-shuts-down-human-rights-watch-office> [lastet ned 18. september 2017]
- HRW (2014). *"Until the Very End": Politically Motivated Imprisonment in Uzbekistan*. New York: HRW. Tilgjengelig fra http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/uzbekistan0914_ForUpload_0.pdf [lastet ned 18. september 2017]
- HRW (2015, 29. januar). *World Report 2015. Uzbekistan*. New York: HRW. Tilgjengelig via Refworld <http://www.refworld.org/country,...UZB,..54cf8372e.0.html> [lastet ned 18. september 2017]
- HRW (2017, januar). *World Report 2017. Uzbekistan*. New York: HRW. Tilgjengelig fra <https://www.hrw.org/world-report/2017/country-chapters/uzbekistan> [lastet ned 11. september 2017]
- ICG, dvs. International Crisis Group (2005, 25. mai). *Uzbekistan: The Andijon Uprising*. Bisjkek/Brussel: International Crisis Group. Tilgjengelig fra <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/central-asia/uzbekistan/uzbekistan-andijon-uprising> [lastet ned 25. september 2017]
- ICG (2006, 16. februar). *Uzbekistan: In for the Long Haul*. Bisjkek/Brussel: International Crisis Group. Tilgjengelig fra <http://old.crisisgroup.org/en/regions/asia/central-asia/uzbekistan/B045-uzbekistan-in-for-the-long-haul.html> [lastet ned 25. september 2017]

- ICG (2017, 15. mars). *Uzbekistan: The Hundred Days*. Bisjkek/Brussel: International Crisis Group. Tilgjengelig fra <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/central-asia/uzbekistan/242-uzbekistan-hundred-days> [Lastet ned 17. august 2017]
- Landinfo (2013, 30. august). *Uzbekistan: Utlevering av usbekiske borgere til Russland*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra http://landinfo.no/asset/2472/1/2472_1.pdf [lastet ned 12. september 2017]
- Landinfo (2015, 10. desember). *Uzbekistan: Utreisevisum*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra http://landinfo.no/asset/3270/1/3270_1.pdf [lastet ned 9. august 2017]
- Landinfo (2016, 15. juli). *Uzbekistan: Islamsk praksis utenfor myndighetenes rammer*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra http://landinfo.no/asset/3390/1/3390_1.pdf [lastet ned 10. august 2017]
- Landinfo (2017, 2. januar). *Uzbekistan: Retursituasjonen for usbekiske borgere som har vært ute av landet en periode*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra http://landinfo.no/asset/3484/1/3484_1.pdf [lastet ned 22. august 2017]
- Ozodlik (2017, 27. juli). V Uzbekistane bolee 4 tsysjatsj musul'man iskljutsjeny iz «tsjernogo spiska» [I Uzbekistan er mer enn 4 tusen muslimer tatt av «svartelisten»]. *Ozodlik*. Tilgjengelig fra <https://rus.ozodlik.org/a/28641677.html> [lastet ned 18. august 2017]
- Nishanov, B. (2017, august). *Uzbekistan: The Year After*. Nations in Transit/brief. Freedom House. Tilgjengelig fra <https://freedomhouse.org/sites/default/files/uzbekistan%20brief%20final.pdf> [lastet ned 29. august 2017]
- RFE/RL (2015, 10. april). *Uzbek President Islam Karimov Sworn In*. *RFE/RL*. Tilgjengelig fra <http://www.rferl.org/content/karimov-sworn-in-in-tashkent/26948465.html> [lastet ned 18. september 2017]
- RFE/RL (2017a, 21. februar). *Five Years After Shhooting, Uzbek Imam Recovers Ability to Speak*. *RFE/RL*. Tilgjengelig fra <https://www.rferl.org/a/uzbekistan-imam-nazarov-recovering-attack-sweden/28322492.html> [lastet ned 20. september 2017]
- RFE/RL (2017b, 8. august). *Uzbek Authorities Say Visa Reform To Simplify Travel Abroad*. *RFE/RL*. Tilgjengelig fra <https://www.rferl.org/a/uzbekistan-exit-visas-abolished/28665778.html> [lastet ned 11. august 2017]
- RFE/RL (2017c, 16. august). *Uzbekistan to Abolish Exit Visa System In 2019*. *RFE/RL*. Tilgjengelig fra <https://www.rferl.org/a/uzbekistan-exit-visa-scrapped-2019-mirziyoev/28680124.html> [lastet ned 17. august 2017]
- RFE/RL (2017d, 16. august). *Uzbek UN Staffer Freed After 11 years in Prison, Rights Group Says*. *RFE/RL*. Tilgjengelig fra <https://www.rferl.org/a/uzbekistan-musaev-un-staffer-freed-11-years/28679637.html> [lastet ned 22. august 2017]
- RFE/RL (2017e, 27. september). *Uzbek Writer Reportedly Detained Upon Return From Exile*. *RFE/RL*. Tilgjengelig fra <https://www.rferl.org/a/uzbekistan-writer-otahonov-raufhon-returns-exile-detained/28759795.html> [lastet ned 29. september 2017]
- UN Committee against Torture (2013, 10. desember). *Concluding observations on the fourth periodic report of Uzbekistan**. Genève: UN Committee against Torture Tilgjengelig fra http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CAT%2fCO%2fUZB%2fCO%2f4&Lang=en [lastet ned 18. september 2017]
- UNHCR (2006, mars). *International Protection Considerations Regarding Asylum-Seekers and Refugees From the Republic of Uzbekistan*. Genève: UNHCR. [Rapporten er ikke lenger tilgjengelig på Internett]
- U.S. Department of State (u.å.). *Foreign Terrorist Organizations*. Washington D.C: U.S. Department of State. Tilgjengelig fra <https://www.state.gov/j/ct/rls/other/des/123085.htm>

- U.S. Department of State (2016, 22. august). *International Religious Freedom Report for 2015: Uzbekistan*. Washington D.C.: U.S. Department of State. Tilgjengelig fra <https://www.state.gov/documents/organization/256535.pdf> [lastet ned 19. september 2017]
- U.S. Department of State (2017, 3. mars). *Country Report on Human Rights Practices: Uzbekistan*. Washington, D.C.: U.S. Department of State. Tilgjengelig fra <https://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/2016/sca/265554.htm> [lastet ned 11. august 2017]
- Uzbek-German Forum for Human Rights (2010). *“Your travel abroad is not appropriate”*: *Propiska, exit visas and other relics of the Soviet era in Uzbekistan today*. Berlin: Uzbek-German Forum for Human Rights. Tilgjengelig fra http://uzbekgermanforum.org/wp-content/uploads/2011/09/Freedom-of-movement-report_eng.pdf [lastet ned 25. september 2017]

8.2 MUNTlige KILDER

- Ferghana Valley Lawyers. Møte i Osj september 2013.
- Forsker. Møte i Osj oktober 2016.
- HRW, dvs. Human Rights Watch. Møte med Steve Swerdlow i Oslo 10. februar 2015. Meldingsutveksling august 2017, e-post august 2017.
- Internasjonal organisasjon. Møte i Bisjkek oktober 2015.

Organisasjonen jobber med migrasjonsrelaterte forhold og er godt kjent med det usbekiske samfunnet gjennom sitt arbeid.
- Ikramov, Surat. Usbekisk menneskerettighetsaktivist. Møte i Bisjkek oktober 2015.
- Ismailova, Tolekan. Citizens against corruption. Møte i Bisjkek september 2013.
- Kvinneorganisasjon. Møte i Tsjimkent oktober 2014.

Organisasjonen jobber blant annet med usbekiske kvinner som reiser over grensen til Kasakhstan. En av kvinnene som jobber for organisasjonen har slektninger som bor i Usbekistan og hun reiser selv mye fram og tilbake over grensen og er dermed godt orientert om dagliglivet i deler av Usbekistan.
- Memorial. Møte i Oslo 2. februar 2015, april 2016 og september 2017. E-post 19. mars og 5.mai 2015.

Russisk menneskerettighetsorganisasjon med stor ekspertise på Usbekistan. Kilden anses for å ha svært god oversikt over rettsforhold og menneskerettighetsovergrep i Usbekistan gjennom å ha arbeidet med forhold knyttet til Usbekistan i en rekke år. Memorial har samlet et arkiv på flere hundre rettskjennelser. Informasjonen har de fra menneskerettighetsorganisasjoner i Usbekistan og også fra slektninger fra de som har henvendt seg til Memorial. Dokumentene finnes ikke på Internett.
- NGO. Møte i Osj november 2008.
- Sana Sezim. Kasakhisk NGO. Møte i Tsjimkent 2. oktober 2014.

Organisasjonen driver rådgivning overfor personer som kommer fra Usbekistan til Kasakhstan i arbeidsøyemed. Sana Sezim hjelper med juridiske forhold, blant annet med å få tilgang til sine pass i de tilfellene der de blir fratatt dem. Organisasjonen har derfor tett kontakt med usbekere og er oppdatert på situasjonen i Usbekistan gjennom sitt arbeid.
- UNHCR. Møte i Almaty september 2014.
- Usbekisk flyktning. Møte i Bisjkek november 2008.
- Usbekisk journalist (a). Møte i Bisjkek september 2013.
- Usbekisk journalist (b). Møte i Bisjkek september 2013.
- Usbekisk journalist (c). Møte i Bisjkek oktober 2015.
- Usbekisk journalist (d). Møter i Osj oktober 2015 og oktober 2016.

Temanotat **Usbekistan: Overvåking av befolkningen, utsatte grupper og situasjonen for returnerte asylsøkere**

- Usbekisk journalist (e). Møte i Osj oktober 2016.
- Usbekisk kilde (a). Møte i Oslo juni 2017, meldingsutveksling september 2017.
Kilden er forsker og har arbeidet for en internasjonal organisasjon i Sentral-Asia.
- Usbekisk kilde (b). Møte i Oslo september 2017.
Kilden er svært godt oppdatert på hva som foregår i Usbekistan. Av hensyn til kildens sikkerhet ønsker ikke Landinfo å gi ytterligere opplysninger.
- Usbekisk menneskerettighetsaktivist. Møte i Frankrike 17. februar 2015.
Menneskerettighetsaktivisten er leder for en usbekisk menneskerettighetsorganisasjon. Kilden er godt oppdatert om forholdene i Usbekistan og om usbekeres forhold i utlandet gjennom en tett kontakt med eksilmiljøet.
- Usbekiske menneskerettighetsaktivister. Møte i Tsjimkent oktober 2014.
Landinfo møtte disse to menneskerettighetsaktivistene i Tsjimkent. De to kom over grensen fra Tasjkent i Usbekistan til Tsjimkent i Kasakhstan for å møte Landinfo. Møtet ble arrangert av en annen kilde i Tsjimkent. De to menneskerettighetsaktivistene har inngående kunnskap om hva som skjer i Tasjkent og området rundt. De to jobber med enkeltpersoner som henvender seg til dem pga. eiendomstvister og lignende med den usbekiske stat. De to menneskerettighetsaktivistene er kjent blant annet av Human Rights Watch.
- Utlendingsnemnda. Møte 6. januar 2015.
- Velorientert usbekisk kilde. Møte i Almaty september 2014.
Kilden ønsker på grunn av egen sikkerhet å være anonym. Kilden reiser jevnlig til Usbekistan og er gjennom sitt arbeid spesielt godt oppdatert på politiske og religiøse forhold i Usbekistan.